

La Ribera d'Ebre: comarca de transició subdialectal

1. INTRODUCCIÓ

L'any 2005 donava per conclòs un estudi geolingüístic sobre els parlars de la Ribera d'Ebre que representava la meua tesi doctoral i que era dirigit pel doctor Pere Navarro. Amb aquesta investigació pretenia analitzar de manera exhaustiva la totalitat de parlars de la comarca i poder-ne oferir una ubicació dialectal i subdialectal dins del conjunt dels dialectes catalans.

Per poder tirar endavant la investigació, calia observar quins estudis previs se n'havien ocupat, cosa que va posar en evidència que tradicionalment la comarca de la Ribera d'Ebre no ha gaudit d'una atenció especial per part dels dialectòlegs i —en general— dels lingüistes que s'han encarregat de la descripció de la llengua catalana. Tot i això, dels anys noranta ençà sembla que la geolingüística hi ha girat els ulls; Carles Vega (1990 i 1993) n'ha estudiat els trets lingüístics més importants en dos ocasions; Pere Navarro (2000) n'ha fet una aproximació geolingüística, que s'ha plasmat en forma de llibre; Maite Cot (1998) ha analitzat en un article les característiques més rellevants del parlar de Benissanet, i Olga Cubells (2000, 2001*a* i 2001*b*) hi havia dedicat diversos estudis.¹ Malgrat aquesta eferlescència d'última hora, però, en tots els treballs traspuava la idea que calia un estudi geolingüístic més detallat, que definís la comarca des del punt de vista dialectal i que donés les traces que permetessin situar-la subdialectalment. La celebració d'aquesta Jornada commemorativa em posa en safata l'oportunitat de presentar en el territori del qual forma part la Ribera d'Ebre les conclusions d'aquella investigació.

1. Si ens remuntéssim a principis de segle, caldria considerar també l'obra d'Alcover (DCVB; va enquestar Ascó i Riba-roja) i, si prenguéssim com a base els grans estudis geolingüístics, caldria afegir que l'ALDC va enquestar Móra d'Ebre i Riba-roja.

La majoria dels estudis dialectals i geolingüístics que s'han encarregat de donar una distribució lingüística determinada a la varietat de dialectes catalans engloben la Ribera d'Ebre dins de l'àrea del tortosí, subdialecte inclòs dins del dialecte nord-occidental però que és considerat com una zona de transició entre aquest i el valencià, i que és constituït per una sèrie de parlars que presenten una gran variació lingüística.

Per realitzar aquest estudi, s'ha utilitzat la metodologia de treball pròpia de la geolingüística. S'han enquestat tots els punts habitats de la comarca de la Ribera d'Ebre, que, en total, sumen disset pobles —setze administrativament catalans i un administrativament aragonès— i quinze municipis:² Ascó (As), Benissanet (Be), Darmós (Da), Faió (Fa),³ Flix (Fl), Garcia (Ga), Ginestar (Gi), Miravet (Mi), Móra d'Ebre (Me), Móra la Nova (Mn), la Palma d'Ebre (Pa), Rasquera (Ra), Ribarroja d'Ebre (Ri), la Serra d'Almos (Se), Tivissa (Ti),⁴ la Torre de l'Espanyol (To), Vinebre (Vi).

2. ANÀLISI DELS RESULTATS

Tot i que és molt agosarat per part meua resumir un treball de la magnitud de la tesi doctoral en tan poc espai, amb un gran esforç de concisió miraré de desgranar les conclusions que es desprenen de les característiques lingüístiques observades en els parlars de la Ribera d'Ebre que permeten donar-ne la ubicació subdialectal; són les següents:

1a. Els parlars de la Ribera d'Ebre participen de la majoria de trets que, segons Veny (1998, p. 20), caracteritzen el català occidental. Tot i això, hi ha dos característiques que singularitzen els parlars de Ginestar, per una banda, i de Darmós i la Serra d'Almos, per l'altra, com a parlars de transició entre els dos blocs del català:

1. En el parlar de Ginestar s'hi recull [é] procedent de ĩ i ē tòniques llatines, resultat propi de bona part dels parlars orientals.

2. En els parlars de Darmós i la Serra d'Almos apareix l'increment dels verbs incoatius procedent de -ĒSC-, propi també dels parlars orientals, si bé esparsament pot alternar amb l'incoatiu propi dels parlars occidentals (procedent de -ĪSC-).

2a. Com a conseqüència de la seua situació geogràfica, participa tant de trets del català nord-occidental com del català valencià. Alguns d'aquests fenòmens

2. A partir d'aquest moment, per evitar repetir cada vegada el nom sencer de les poblacions, s'emprarà l'abreviació que s'indica.

3. Faió; per a la configuració de la comarca s'han seguit els criteris aplicats per la *Gran geografia comarcal de Catalunya*.

4. El municipi de Tivissa inclou també els nuclis de Darmós i la Serra d'Almos.

afecten tota la comarca; d'altres la divideixen en dos o més zones. En general, els parlars del sud presenten més trets coincidents amb el català valencià i els parlars del nord en presenten més de coincidents amb el nord-occidental.

Dels diferents nivells lingüístics, és el lèxic el que presenta més paral·lelismes amb el valencià, però —en canvi— el nivell morfològic s'acosta més al dialecte nord-occidental.

Seguint Navarro (1996, I, p. 322), es pot dissenyar un quadre dels fenòmens que afecten tota la comarca:

<i>Nivell fonètic</i>	<i>Nord-occidental</i>	<i>Valencià</i>
/o/- àtona inicial	<i>auliva</i>	
/r/ final	<i>dona(r)</i>	
/nt/, /lt/ finals	<i>pon(t), al(t)</i>	<i>al[t]: Fa</i>
/d/ intervocàlica < -ATA	<i>vegada</i>	
/b/ intervocàlic	<i>po[bbl]e</i>	<i>po[β]le</i>
<i>Nivell morfològic nominal</i>		
article definit masculí	<i>lo, los</i>	
inf. + pronom feble	<i>anâ-hi</i>	
<i>Nivell morfològic verbal</i>		
1a sing. pres. ind.	<i>canto, bato/bâtigo</i>	
participi <i>complir, oferir, omplir</i>		<i>complit, oferit, omplit</i>
2a sing. pres. ind. <i>ser</i>	<i>ets</i>	
imp. subjuntiu	<i>donés/donessa</i>	
<i>Nivell lèxic</i>		
paral·lelismes estesos per tota la comarca	<i>arna</i> <i>crestar</i> <i>farnaca</i> <i>moixó</i> <i>sarrampió</i> (i variants) <i>verós</i>	<i>bajoca</i> <i>entera</i> <i>fesol</i> <i>joguèt</i> <i>mostra</i> (de l'arbre) <i>rabosa</i> <i>aliacrà</i> (i variants) <i>camal</i> <i>nuet</i> <i>ruc</i>

Molt més freqüents, però, són els fenòmens de cadascun d'aquests dos dialectes que afecten la comarca parcialment:

<i>Nivell fonètic</i>	<i>Nord-occidental</i>	<i>Valencià</i>
T ^l , D ^l , G ^l	<i>ame[ʎ]a</i> : Ri, Fa, Fl, Pa, Vi, To, Da, Se, Ti, Ga i Mn <i>ame[ç]a</i> : Fa	<i>ame[ll]a</i> : As, Me, Be, Mi, Gi i Ra
<i>Nivell morfològic nominal</i>		
article personal: <i>Joan, Andreu</i>	<i>lo Joan</i> : Pa <i>l'Andreu</i> : As, Be, Me, Mi, Mn, Pa, Ri, Ti, To i Vi	<i>Joan</i> : As, Be, Da, Fa, Fl, Ga, Gi, Me, Mi, Mn, Ra, Ri, Se, Ti, To i Vi <i>Andreu</i> : As, Be, Fa, Fl, Gi, Ra i Ri
article personal: <i>Maria</i>	<i>la Maria</i> : Be, Da, Fa, Ga, Gi, Me, Mi, Pa, Ri, Se, Ti, To i Vi	<i>Maria</i> : Fl, As i Ra
demonstratiu de proximitat	<i>aquest, aquesta</i> : Da, Ga, Pa, Se, Ti i To	<i>este, esta</i> : As, Be, Da, Fa, Fl, Ga, Gi, Me, Mi, Mn, Ra, Ri, Se, Ti, To i Vi <i>aqueste, aquesta</i> : As, Fl, Ga, Gi, Me, Mi, Mn, Ra, Ti, To i Vi
cap aquí, cap allà	<i>cap aquí, cap allà</i> : Pa <i>ca[β] aquí, ca[β] allà</i> : Fl i Ri	<i>pac aquí, pac allà; pa'quí, pa'llà</i> : a la resta
partícules	<i>porò, poró</i> : Be, Ga, Mn, Gi, Da, Pa, Ri, Se, Ti i To	<i>pero</i> : As, Be, Fa, Fl, Ga, Me, Mi, Mn, Pa, Ri, To i Vi <i>en</i> ('amb'): tots els parlars llevat de Pa <i>prompte</i> : Be, Fa, Fl, Gi, Me, Mi, Mn, Ra, Ri i Ti
altre	<i>altre</i> : Da, Fa, Fl, Ga, Gi, Mn, Pa, Ri, Se, Ti i To	<i>atre</i> : resta de parlars i Ri
<i>Nivell morfològic verbal</i>		
Mode indicatiu		
3a sing. pres. ind., imp. ind., condicional	<i>cante, cantave, cantarie</i> : As, Fa, Fl, Pa, Ri, To i Vi	<i>canta, cantava, cantaria</i> : Be, Da, Ga, Gi, Me, Mi, Mn, Ra, Se i Ti

(Continua)

<i>Nivell morfològic verbal</i>	<i>Nord-occidental</i>	<i>Valencià</i>
2a, 3a sing. i 3a pl. pres. ind. <i>obrir, omplir</i>	<i>obres, aurixes, omples, aumplexes, amplexes, cumplexes</i> : parlars del nord del Pas de l'Ase	<i>obris, omplis</i> : parlars del sud del Pas de l'Ase
Mode subjuntiu		
1a sing. imp. subj.	<i>donessa</i> : nord del Pas de l'Ase i, esporàdicament, Gi i Ti <i>donesso</i> : Mi	<i>donés</i> : sud del Pas de l'Ase
Participi		
participi <i>riure</i>	<i>rigut</i> : arreu, llevat de Fa i Ri	<i>rist, enrist</i> : Fa i Ri
<i>Nivell lèxic</i>		
paral·lelismes força estesos	<i>frare</i> : Ga, Pa, Se i To <i>raels, arraels, arrels</i> : Da, Gi, Pa, Ra, Se i Ti <i>civada</i> : As, Da, Ga, Gi, Mn, Pa, Se, Ti, To i Vi <i>ma(n)çana</i> : tots els parlars menys Pa <i>pampa</i> : tots els parlars menys Mn i Se <i>soquet</i> : tots els parlars menys Mn, Pa, To i Vi <i>tomata</i> : parlars del nord del Pas de l'Ase i Be <i>trebol</i> : Fa, Fl, Mi, Pa, Ra, Ri, To i Vi	<i>flare</i> : resta de parlars <i>rails, arrails</i> : As, Be, Fa, Fl, Me, Mi, Mn, Ri, Vi, Ga i To <i>avena</i> : Be, Fa, Fl, Me, Mi, Ra i Ri <i>birla, birlot</i> : tots els parlars menys Fl, Pa, Ri, To i Vi <i>carrasca</i> : tots els parlars menys Pa <i>coixo</i> : Be, Da, Fl, Gi, Me, Mn, Ri, Se i Ti <i>estall</i> : tots els parlars excepte Pa <i>visc</i> : tots els parlars llevat de Pa <i>tomaca</i> : parlars del sud del Pas de l'Ase, menys Be <i>cementeri</i> : As, Be, Da, Fa, Fl, Ga, Gi, Me, Mi, Mn, Ra, Ri, Ti i Vi <i>cuixot</i> (pernil) <i>falda</i> : As, Be, Da, Fa, Ga, Gi, Me, Mi, Ra, Ri, To i Vi <i>fumeral</i> : tots els parlars llevat de Pa i Ti
paral·lelismes menys estesos	<i>estenasses</i> : Fa <i>llumera</i> : Fl, Pa i Ri <i>muricec</i> : Fa <i>tenalla</i> : Fa <i>selló</i> : Pa <i>pinte</i> : Fa <i>botera</i> : parlars del nord del Pas de l'Ase <i>sargantalla, sargantilla</i> : Fa, Fl, Pa, To i Vi <i>sangonella</i> : Fa, Fl, Pa i Ri	<i>romiguera</i> : Fa <i>calcigar</i> : Be, Me, Mi i Mn <i>escrita</i> : Gi, Mi, Ra <i>espentejar</i> : Fa <i>faena</i> : Mi, Ra <i>llima</i> : Be, Ra <i>matalap</i> : Mi i Ra

3a. Si es tenen en compte els criteris proposats per Gimeno (1991, p. 171-191; 1994, p. 237-243) per caracteritzar el tortosí, la Ribera d'Ebre s'hi ha d'incloure com a part integrant. Fins i tot algun dels mots adduïts pel mateix autor com a propis del tortosí meridional són emprats a la comarca (*estalzí, samarreta, sarracaps*).

<i>Trets lingüístics del tortosí comú proposats per Lluís Gimeno</i>	<i>Presència o absència dels trets a la Ribera d'Ebre</i>	<i>Coincidència amb el lleidatà</i>
<i>Nivell foneticofonològic</i>		
/dʒ/ > [jʒ]	ro[jʒ]a	+
manteniment de /d/ < -ATA	tancada	+
elisió de /r/ a final de mot	dona(r)	+
/e/ inicial > [a]	[a]ncendre	+
<i>Nivell morfològic</i>		
Morfema -o 1a pres. ind.	dono	+
increment -iga, -ega pres. subj. III grup	dòrmiga	+ (llevat de Ga, Da, Se, Pa, Fl, Ri, Fa, To i Vi)
coincidència 4a i 5a pres. subj. i imp. subj.	donéssem, donésseu	+ (Fa, Fl, Ri, Vi, Be)
grau doble de demostratius i adverbis		+
article <i>lo, los</i>	+ arreu	+

Dos altres característiques tortosines són, pel que fa a la fonètica, la monofongació de /eu/ en [o] en el verb *veure*, que afecta els parlars de Be, Fa, Me i Ri, i l'articulació amb velar semitancada en el mot *coa* és general a la comarca, només en resta al marge el parlar de la Palma.

4a. El lèxic també participa de formes pròpies del subdialecte tortosí (en presento només algunes):

<i>Tèrmes</i>	<i>Localitats</i>
<i>acovidar</i>	tots els parlars
<i>arpetà</i>	Be, Fa, Gi, Me, Mi i Ra
<i>baralluga</i>	Be, Fl, Gi, Mi, Ti i Vi

(*Continua*)

<i>blan</i>	Ra i Se
<i>bolquims</i>	Mi, Mn, Se i Ti
<i>botana</i>	tots els parlars
<i>carcàs</i>	tots els parlars
<i>cofi</i>	tots els parlars
<i>escarabitxa</i>	Be, Pa i Ra
<i>mano</i>	Be, Da, Ga, Me, Mi, Mn, Ri, Se, Ti i Vi
<i>mordasses</i>	tots els parlars
<i>mustela</i>	As, Be, Fl, Gi, Me, Mi, Pa, Ri, To i Vi
<i>pataca</i>	As, Be, Fa, Gi, Me, Mi, Mn, Ra i Ti
<i>redable/rodable</i>	tots els parlars
<i>vespra</i>	As, Be, Fa, Fl, Gi, Mi i Ri

5a. Hi ha trets propis del subdialecte lleidatà proposats per Casanovas i Creus i Turull (1999, p. 83-108, i 1990, p. 201-206, respectivament) que es retroben en alguns parlars de la Ribera d'Ebre, especialment en els parlars situats al nord de la comarca. S'han seleccionat aquells que no coincideixen amb el tortosí.

<i>Trets propis del lleidatà proposats per Casanovas i Creus i/o Turull</i>		<i>Presència o absència dels trets a la Ribera d'Ebre</i>
<i>Nivell fonètic</i>		
pronúncia amb [o] del numeral <i>dos</i>		+ (Faió)
pronúncia amb [ε] de l'adjectiu <i>vell</i>		+ (Faió)
pronúncia [s] en posició inicial absoluta i intervocàlica	<i>Joan</i>	+ (parlars del nord del Pas de l'Ase)
palatalització del grup <i>-/in/-</i>	<i>fɛ[ɲ]a</i>	+ (Fl, Pa, Vi, To, As, Mn, Be, Da i Se; amb vacil·lacions a Fa, Ri, Ga, Me, Mi, Gi i Ti)
<i>Nivell morfosintàctic</i>		
doblet plural amb palatalització <i>els Reixos</i>		+ (As, Fa, Fl, Gi, Pa, Se i Ti)

(*Continua*)

<i>Trets propis del lleidatà proposats per Casanovas i Creus i/o Turull</i>		<i>Presència o absència dels trets a la Ribera d'Ebre</i>
flexió de gènere i nombre de l'indefinit <i>prou</i> > <i>prouta</i>		+ (Pa)
adequació de gènere en els acabaments <i>-ista/-aire</i>		+
gènere masculí de <i>pols</i>		+ (Fa, Ra, Ri)
caiguda de [β] en imp. ind., amb possible introducció d'una antihàtica	<i>cantae</i> <i>cantaie</i>	+ (excepte la introducció de l'antihàtica) (parlars del nord del Pas de l'Ase)
desinència amb /o/ i /e/ en el subj.	<i>víngon</i> <i>vinguen</i>	+ (As, Fa, Fl, Mi, Ri, To i Vi)
morfema <i>-éss[ε]m, -éss[ε]u</i> d'imp. subj.	<i>cantéss[ε]m</i> <i>cantéss[ε]u</i>	+ (Pa)
<i>Nivell sintàctic</i>		
quantificador <i>qui-sap-lo</i>		–
ús del singular en construccions esdevenimentals: <i>enguany aquí s'ha fet molts pisos</i>		+ (As, Fa, Fl, Pa, Ri, To i Vi)
<i>Nivell lèxic⁵</i>		
<i>Lèxic de gran vitalitat</i>		
<i>xop</i>		+
<i>carderola</i>		+ (Pa)
<i>muricec</i>		+ (Fa)
<i>silló</i>		+ (Pa, però <i>selló</i>)
<i>entrepussar</i>		+ (Pa)
<i>cabaler</i>		+ (Fl, Pa, Ri)
<i>ganyolar</i>		+ (As, Da, Fl, Ga, Gi, Me, Mi, Mn, Pa, Se i Ti)
<i>torre</i> (de camp)		–
<i>codina</i>		+ (Be, Gi, Mi, Ra, Se i Ti)
<i>corralina</i>		+ (Pa)

(Continua)

5. Casanovas i Creus no fan referència a aquest nivell lingüístic; per tant, la informació que s'inclou està extreta exclusivament del treball de Turull. S'ha fet una selecció dels termes que ell presenta.

<i>Trets propis del lleidatà proposats per Casanovas i Creus i/o Turull</i>	<i>Presència o absència dels trets a la Ribera d'Ebre</i>
<i>Mots encara vius però en competència amb les variants orientals</i>	
<i>mançana</i>	+ (Fa)
<i>xut</i>	+ (Da, Gi, Ra, Se i To)
<i>trebol</i>	+ (Fa, Fl, Mi, Pa, Ra, Ri, To i Vi)
<i>popa</i>	–
<i>padri</i>	+
<i>sàput</i>	+ (Pa)
<i>gormand</i>	–
<i>tenalla</i>	+ (Fa)
<i>gisclé</i>	–
<i>enneular-se</i>	– (la variant que apareix és <i>neulá's</i> a Pa)
<i>bací</i>	+ (Be, Da, Fa, Ra i Ti)

6a. A la frontera natural del Pas de l'Ase s'acumula un feix considerable d'isoglosses que separen els parlars del nord i els del sud de la Ribera d'Ebre, i permet agrupar-los en dos parts:

- zona nord: Faió, Riba-roja, Flix, la Palma, Vinebre, la Torre i Ascó
- zona sud: Garcia, Móra la Nova, Móra d'Ebre, Benissanet, Miravet, Ginestar, Rasquera, Tivissa, Darmós i la Serra d'Almos

Alguns dels trets lingüístics que visualitzen aquesta subdivisió són:

<i>Nivell fonètic</i>	<i>nord del Pas de l'Ase</i>	<i>sud del Pas de l'Ase</i>
articulació de la consonant fricativa en posició inicial i precedida d'una paraula acabada en vocal	[ʒ] <i>passa a</i> [ʒ]aure (les dos solucions) Da, Se i Ti	[dʒ] <i>passa a</i> [dʒ]aure
<i>Nivell morfològic</i>		
articulació adverbi de temps <i>avui</i>	[aβúj]	[awí]
2a pres. ind. <i>morir, obrir, omplir</i>	<i>mores, obres, omplés</i> <i>morixes, obrixes, omplixes</i>	<i>morís, obrís, omplís</i>

(Continua)

<i>Nivell morfològic</i>	<i>nord del Pas de l'Ase</i>	<i>sud del Pas de l'Ase</i>
morfema 3a pres. ind. verbs I grup	-e <i>cante</i>	-a <i>canta</i>
morfema 3a imp. ind. verbs I grup	-ave <i>cantave</i>	-ava <i>cantava</i>
morfema 3a condicional	-rie <i>cantarie</i>	-ria <i>cantaria</i>
formes verbals amb increment velar	- freqüència (+ Da, Ga i Se)	+ freqüència
desinència 1a imp. subj.	<i>cantessa</i> (esporàdicament Gi i Ti)	<i>cantés</i>
2a persona d'imperatiu + pron. feble	<i>agafa't, eixuga't</i>	<i>agafe't, eixugue't</i>
<i>Nivell lèxic</i>		
	<i>mantornar</i>	<i>girar</i>
	<i>raspall</i>	<i>ramàs</i>
	<i>triança</i> (llevat de Fa)	<i>trienca, trillenca, tienca</i>
	<i>contratirant</i>	<i>muntant</i>
	<i>tiràs, estiràs</i>	<i>ròssec, ròssic</i>
	<i>pisar</i>	<i>tr[a]pitjar</i> <i>piar</i> : Ga, Da i Se <i>xafar</i> : Ra
	<i>collir olives</i>	<i>escarrar</i>
	<i>tomata</i> (i Be)	<i>tomaca</i> (llevat de Be)
	<i>llargandaix, llardangaix</i> (llevat de Fa)	<i>faradatxo</i> (i Fa)
	<i>botera</i>	<i>gatonera, gatera</i>
	<i>arruixar el carrer</i>	<i>regar el carrer</i>
	<i>pedrís</i> (menys Fa)	<i>brancal, barancal</i> (i Fa)

A partir de la investigació realitzada, es pot concloure que els parlars de la Ribera d'Ebre participen majoritàriament de característiques del català nord-occidental i, per tant, és indubtable que aquesta és la seua ubicació dialectal; els trets lingüístics que comparteix amb el valencià són, sobretot, lèxics, i s'hi recullen en menor mesura. Les isoglosses d'aquests trets a voltes transcorren verticalment i a voltes horitzontalment.

Per poder-los situar en un subdialecte, però, és necessari disposar d'un treball monogràfic previ sobre cadascun dels dos subdialectes que en aquest cas interes-

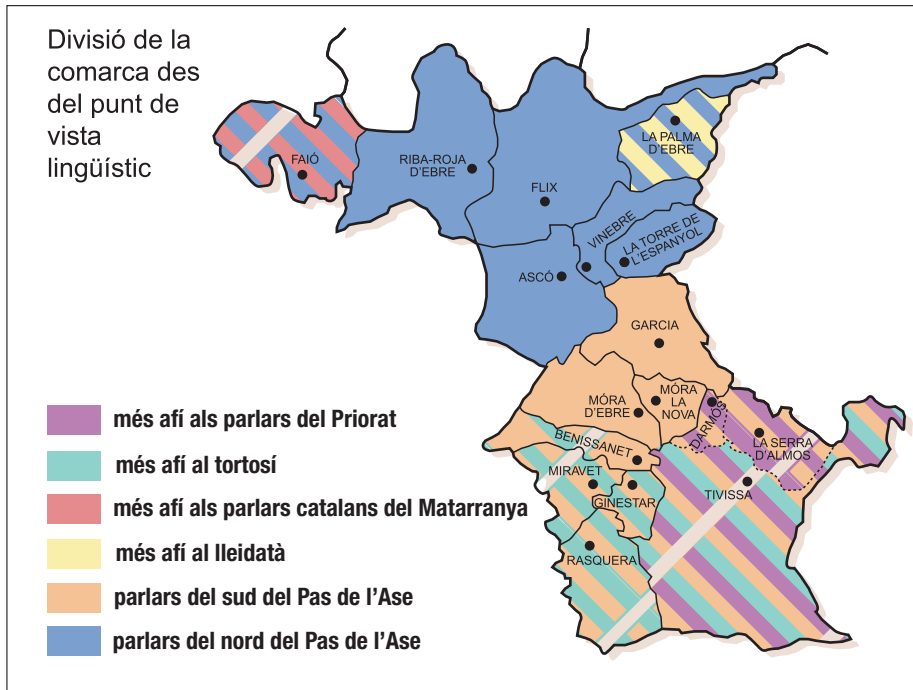
sen, això és, el tortosí i el lleidatà. Quant al tortosí, Lluís Gimeno s'ha ocupat, a través de diversos treballs, de discernir quins són aquells trets que poden definir el subdialecte; fins i tot ha proposat la divisió entre un tortosí septentrional i un tortosí meridional, ambdós integrants d'un *dialecte* tortosí, que engrossiria el nombre de dialectes del català. Quant al lleidatà, manca encara un treball monogràfic de conjunt, que permeti escatir quines són les característiques comunes als parlars lleidatans, si és que n'hi ha, i quin abast geogràfic presenta o presentaria aquest subdialecte. Aquest és un dels entrebancs més grans a l'hora de situar geolèctament zones del domini que es troben a cavall d'aquests dos subdialectes; l'altre és el fet que, en els treballs que hi ha, els trets que sovint es qualifiquen de *genuïns* del tortosí o *genuïns* del lleidatà coincideixen. Potser és, doncs, que els trets que s'escullen per donar característiques subdialectals no són pas de subdialecte sinó que ho són de dialecte, nord-occidental en aquest cas.

Tradicionalment, s'ha donat molta importància, des del punt de vista qualitatiu, a dos trets de morfologia nominal per situar un parlar dins del subdialecte tortosí: la convivència de l'article definit masculí en forma plena *lo* i del demostratiu sense partícula de reforçament *este*. Si només calgués tindre en compte aquests dos trets, tots els parlars de la Ribera d'Ebre excepte la Palma d'Ebre en formarien part, però parlars que pertanyen a la comarca del Segrià, com ara el de Maials i el d'Almatret, també caldria incloure'ls-hi, tot i que, considerant un major nombre de característiques lingüístiques, sembla que no hi pertanyen, sinó que presenten més solucions compartides amb el lleidatà (Cubells i Satorra, 2003, p. 205-227).

La situació de trànsit de la comarca, ubicada des del punt de vista geolingüístic en el punt d'intersecció entre els subdialectes lleidatà i tortosí, fa que presenti trets de tots dos; les poblacions del nord, tal com s'ha pogut comprovar, presenten moltes més solucions pròpies del lleidatà; les localitats situades al sud, en canvi, agrupen més trets característics del tortosí. Analitzant la Ribera d'Ebre verticalment, el parlar de Faió, per la seua especificitat, conté característiques lingüístiques diferenciades de la resta de parlars i compartides amb altres parlars catalans de terres aragoneses; els parlars de la Palma, la Torre, Garcia, la Serra d'Almos, Darmós i Tivissa, en alguns casos, presenten alguns trets que són propis del parlar del Priorat, ja en trànsit cap al bloc oriental del català. Darmós i la Serra són les dos localitats que més elements en contenen.

En conclusió, després de l'anàlisi realitzada es pot proposar una divisió de la comarca en dos meitats: la meitat nord, que englobaria els parlars del Pas de l'Ase en amunt, i la meitat sud, amb el conjunt de parlars situats al sud del Pas de l'Ase (els trets que permeten establir aquesta divisió ja han estat exposats més amunt). A part, pot establir-se encara una subdivisió, dins de la zona nord, que deixaria formant part d'un subgrup propi el municipi de la Palma, atès que és, de tots, el parlar que més trets comparteix amb el subdialecte lleidatà. També dins

de la zona sud, els municipis de Darmós, la Serra d'Almos i, en algunes ocasions, Tivissa, formen un subgrup propi, amb trets compartits amb els parlars del Priorat i el bloc oriental del català. Tenint en compte la morfologia i el lèxic, també els parlars de Benissanet, Miravet, Ginestar i Rasquera, acompanyats a voltes per Tivissa, conformarien un subgrup, amb més característiques tortosines que la resta, dins de la zona sud. La Ribera representa, doncs, la frontera de transició entre els subdialectes lleidatà i tortosí (vegeu el mapa).

OLGA CUBELLS BARTOLOMÉ
Universitat Rovira i Virgili

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CASANOVAS, Montserrat; CREUS, Imma (1999). «Apunts sobre el lleidatà: fonètica i morfosintaxi». *Zeitschrift für Katalanistik = Revista d'Estudis Catalans* [Tübingen], 12.
- COT, Maite (1998). «El parlar de Benissanet». A: *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*. Vol. 12. Flix: Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre.

- CUBELLS, Olga (2000). «El parlar de Garcia». A: *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*. Vol. 14. Flix: Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre.
- (2001a). *El parlar de la Palma d'Ebre (Ribera d'Ebre)*. Tesi de llicenciatura. La Palma d'Ebre: Associació Cultural l'Espona.
- (2001b). «Ecodialectologia. El camp semàntic dels animals vertebrats i invertebrats a Darmós, la Serra d'Almos i Tivissa». A: *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*. Vol. 15. Flix: Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre.
- (2005). *Els parlars de la Ribera d'Ebre: Estudi geolingüístic*. Tarragona: Diputació de Tarragona.
- CUBELLS, Olga; SATORRA, Jordi (2003). «Entre el tortosí i el lleidatà». A: *Actes del II Congrés d'Història d'Alcanar*. Alcanar: Ajuntament d'Alcanar.
- GIMENO, Lluís (1991). «El tortosí. Extensió i característiques dialectals». *A Sol Post* [Alcoi: Marfil], 2, p. 171-192.
- (1997). *Atlas lingüístic de la diòcesi de Tortosa*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Gran geografia comarcal de Catalunya* (1984). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- NAVARRO, Pere (1996). *Els parlars de la Terra Alta*. Tesi doctoral. Tarragona: Diputació de Tarragona. 2 v.
- (2000). *Aproximació geolingüística als parlars de la Ribera d'Ebre*. Flix: Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre.
- NAVARRO, Pere; PRADILLA, Miquel Àngel (1999). «Qüestions geolingüístiques i sociolingüístiques a l'entorn del tortosí». *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, XXIII: *Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica, Ulldecona, 25 i 26 d'octubre de 1999*.
- TURULL, Albert (1990). «Notes sobre el lleidatà». A: *Ilerda. Humanitats* [Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs], XLVIII, p. 201-206.
- VEGA, Carles (*et al.*) (1990). *La parla de la Ribera d'Ebre: Aspectes morfològics: la pronominalització àtona*. Flix: Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre.
- (1993). «El parlar de la Ribera d'Ebre dins el domini lingüístic català». A: *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*. Vol. 9. Flix: Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre.
- VENY, Joan (1998). *Els parlars catalans*. Palma de Mallorca: Moll. [1a ed. de 1982]